

УДК 342.724

С.Б. ЦЕБЕНКО, Національний університет
«Львівська політехніка»

СУЧАСНІ ПРАВОСЛАВНІ УЯВЛЕННЯ ПРО СВОБОДУ ЛЮДИНИ У СВІТЛІ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ (ЗА НОВІТНИМИ ДОКУМЕНТАМИ РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ)

Ключові слова: права людини, свобода людини,
міжнародні стандарти, християнське вчення

Фундаментом державно-церковних стосунків та основою діалогу між державою й релігійними організаціями є все, що стосується людської особи, її гідності, свободи та рівності. Все більшу увагу проблематиці прав людини приділяють й основні світові релігії.

У найширшому значенні поняття свободи інтерпретується як можливість людини (соціальних спільнот) діяти самостійно і на власний розсуд, згідно зі своєю волею, а також як необхідна умова становлення, розвитку, реалізації особистості та суспільства. Держава ж повинна за допомогою закону захищати свободу кожного шляхом встановлення певних меж для того, щоб уникнути саморуйнування суспільства, до якого може призвести всюдозволеність [1, с.12].

Проблематика свободи людини розглядається в сучасних документах Російської Православної Церкви (далі – РПЦ), зокрема в Основах соціальної концепції Російської Православної Церкви» 2000 р. (далі – Концепція), Декларації про права і гідність людини 2006 р. (далі – Декларація), Основах вчення Російської Православної Церкви про гідність, свободу і права людини» 2008 р. (далі – Основи вчення) [2]. У них зазначається, що найважливішими міжнародними актами, на які необхідно спиратись, інтерпретуючи зміст прав людини, є Загальна декларація прав лю-

дини 1948 р. (далі – ЗДПЛ), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – ЄКПЛ) та Європейська соціальна хартія. Позиція Константинопольської Православної Церкви (далі – Вселенський Патріархат) висвітлена у працях Вселенського Патріарха Варфоломея [3].

У вітчизняному суспільствознавстві є багато науковців, котрі зверталися до проблематики індивідуальної свободи, (зокрема, Л. Слободянюк, І. Меликов, М. Мchedлов, Р. Папаян, Л. Подолянко, П. Рабінович, Б. Рохман, У. Рудницька, Р. Стефанчук, І. Черноусова, Ю. Чорноморець).

У літературі ще не проводилось порівняльного дослідження позиції православної церкви стосовно проблематики свободи людини та сучасних міжнародних стандартів з цього питання. Метою статті є викладення основних положень православної церкви щодо свободи людини й їх порівняння з міжнародними актами (стандартами) з цього питання. Досягнення зазначеної мети вимагає вирішити такі завдання: а) схарактеризувати основні міжнародні стандарти права людини на свободу; б) визначити сучасну інтерпретацію православної церкви свободи людини та в) порівняти цю інтерпретацію з міжнародними стандартами.

Всесвітні та європейські стандарти права людини на свободу. У міжнародних актах йдеться про те, що основою індивідуальної свободи є визнання гідності людини та її прав. Право на свободу закріплене, зокрема, в Основних законах Білорусії, Болгарії, Вірменії, Грузії, Естонії, Іспанії, Італії, Казахстану, Киргизії, Македонії, Молдови, Російської Федерації, Словаччини, Словенії, Угорщини, Узбекистану, України, Хорватії, Чехії.

Проаналізувавши конституції різних держав, можна виокремити такі основні їх положення щодо особистої свободи: 1) всі люди від народження є вільними; 2) право на свободу є природним правом людини [4]; 3) свобода людини є недоторканною [5]; 4) державна влада повинна створювати ефективні умови, за яких свобода і рівність людей та їхніх спільнот стають реальними, полегшу-

ється подолання перешкод і участь всіх громадян в політичному, економічному, культурному і соціальному житті [6] (щоправда, за умови, якщо така участь не заважає правам інших, не порушує Конституцію та моральні норми [5]); 5) держава відповідальна перед громадянином за створення умов для вільного і гідного розвитку особистості; 6) держава забезпечує свободу, недоторканність і гідність особистості [7]; 7) вільний розвиток особистості, поряд із гідністю людини та недоторканністю її прав, є основою політичного порядку і соціального миру [6]; 8) охоронцем особистої свободи є судова влада; нікого не можна безпідставно позбавити свободи [8], а можна лише обмежити її тільки на підставі закону і тільки з дотриманням усіх передбачених у ньому формальностей [9]; 9) забороняється видача іноземця, який переслідується за свою діяльність в ім'я свободи [5].

Аналізуючи міжнародні акти, можна визначити такі міжнародні стандарти щодо людської свободи: 1) основою свободи є визнання гідності особи та її прав; 2) права людини проголошені на міжнародному рівні з метою поліпшення умов життя при більшій свободі [10]; 3) кожна людина має право на свободу [11]; 4) кожна людина має всі свободи, закріплені міжнародними актами, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового чи іншого становища [10, 12]; 5) кожна людина має такі свободи, передбачені міжнародними актами: б) свобода переконань; в) свобода мирних зборів; е) свобода слова [10]; а) свобода думки, совісті та релігії [13]; г) свобода асоціацій; д) свобода голосування [11]; є) вільне пересування та свобода вільного вибору місця проживання [12, 13]; ж) свобода від голоду [14]; з) свобода інформації та комунікації; 6) свобода корінних народів і національних меншин створювати, поширювати і передавати свої традиційні форми культурного самовираження й мати до них доступ, щоб використовувати їх для власного розвитку [15]; 7) кожна держава

забезпечує людині ефективний засіб правового захисту її свобод [11]; 8) заборона чинити будь-які дії, спрямовані на знищення свобод людини (у т.ч. вислання біженців до кордонів країни, де їхньому життю чи свободі може загрожувати небезпека через їхню расу, релігію, громадянство, належність до певної соціальної групи чи політичні переконання) [11, 13]; 9) обов'язок держави поважати свободу, безумовно необхідну для наукових досліджень та творчої діяльності [14]; 10) збір, обробка, використання та зберігання особових даних, зокрема медичних і генетичних, не повинні призводити до обмеження або мати своїм наслідком обмеження прав людини, основних свобод та людської гідності особистості [16]. В Україні, зокрема, забороняється обробка персональних даних про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, а також даних, що стосуються здоров'я чи статевого життя людини [17].

Розглядаючи справи щодо порушення ст.5 ЄКПЛ, Європейський суд з прав людини (далі – Суд) наголошує, що ст.5 ЄКПЛ захищає одну із найфундаментальніших цінностей демократичного суспільства.

То що ж необхідно розуміти під свободою людини? Зокрема, в юриспруденції деякі автори пропонують розуміти свободу як можливість користуватись і розпоряджатись тим або іншим соціальним благом, цінністю, задовольняти власний інтерес або якусь життєву потребу таким чином, аби не порушувати при цьому права інших людей. Це є дуже широке поняття, яке може відображати багато варіантів поведінки [18, с.7].

З правової ж точки зору власне сама свобода (чи право на свободу) розглядається як можливість людини бути незалежною від інших суб'єктів, вільно здійснювати передбачені Конституцією і законами України права, виявляти свою волю у своїх висловлюваннях, вчинках і діяльності згідно з власними світоглядними уявленнями та переконаннями без будь-яких обмежень, якщо такі обмеження

прямо не передбачені законами. Отже, свобода людини не є абсолютною, оскільки кожна людина живе в соціально-неоднорідному суспільстві і повинна враховувати інтереси інших людей. Тому свободу людини законодавчо обмежують в ім'я рівності (а відповідно – і справедливості), адже цінність свободи має бути приблизно рівною для всіх громадян з огляду на справедливість. Як і права, свободи людини є невід'ємними, тому свободу не можна продати за якісь матеріальні цінності. Крім того, тільки від власної волі людини залежить, чи обмежувати свої дії моральними, релігійними чи іншими нормами [19, с.121; 20, с.140–150].

В Україні право на свободу, яке є одним із засадничих прав людини, законодавчо закріплене у ст.29 Конституції України 1996 р. та у ст.288 Цивільного кодексу України 2003 р. Воно включає як власне свободу людини (можливість діяти певним чином на власний розсуд у відповідності зі своїми інтересами), так і певні законодавчі обмеження цієї свободи (заборона будь-яких форм фізичного чи психічного тиску на фізичну особу; заборона втягування її у вживання спиртних напоїв, наркотичних чи психотропних речовин; заборона вчинення інших дій, що порушують право на свободу [21, с.184] (у т.ч. заборона свавільного обмеження свободи людини будь-якими суб'єктами права – чи-то органами державної влади, чи-то фізичними особами, – за що в законодавстві передбачена адміністративна чи кримінальна відповідальність (наприклад, за незаконне позбавлення волі або викрадення особи, за захоплення заручників, за завідомо незаконні затримання, привід, арешт чи тримання під вартою [22])).

Спираючись на теоретичні роботи, присвячені феномену свободи, її можна класифікувати на такі види:

– за носієм: *індивідуальна* (право на свободу думки і слова) та *колективна* свобода (свобода мирних зібрань). До речі Вселенський Патріархат також виділяє індивідуальну та колективну свободи [3, с.219].

– за сферою суспільного життя: свобода в економічній (свобода договору), політичній (право на свободу об'єднання в політичні партії чи громадські організації), соціальній (свобода участі у професійних спілках), культурній (свобода інтелектуальної діяльності), релігійній (свобода світогляду та віросповідання) тощо сферах;

– за рівнем правового забезпечення свободи: *реальна* (яка реально забезпечується державою) і *декларативна* (яка закріплена в законодавстві, але державою належним чином не забезпечується);

– залежно від способу реалізації свободи (або за формами об'єктивації свободи): зовнішня діяльність (фізична дія особи, наприклад, свобода пересування); інтелектуальна (процес мислення, здатність до інтелектуального вибору; наприклад, свобода вибору світогляду, свобода совісті, переконань) та інтелектуально-вольова (наприклад, свобода слова);

– за способом здійснення: *активна* (позитивна) свобода (свобода «для» як можливість діяти відповідно до своєї волі та до законодавства (яким можуть бути передбачені певні обмеження); її метою є така організація суспільного порядку, щоб сфера індивідуальної дії особи була найбільш широкою, незважаючи на всі обмеження, які накладаються в інтересах усього суспільства) і *пасивна* (негативна) свобода (свобода «від» як захист від посягання на права і свободи людини з боку держави, людей, інших суб'єктів права в усіх життєвих ситуаціях; її метою є максимальна можливість для самореалізації особи відповідно до її здібностей) [18, с.14; 23, с.127].

Отже, свобода людини – це можливість вибору власного способу життя та вибору поведінки необхідної, для реалізації своїх прав і виконання обов'язків, що можливе тільки при фізичній свободі людини. Як і кожному праву, так і свободі відповідає певний обов'язок людини. Особа несе відповідальність за свій вибір та за свої вчинки (в т.ч. і правову відповідальність).

Наведені наукові положення слід брати до уваги, коли досліджуються різні аспекти проблематики свободи людини.

Сучасне православ'я про свободу людини. Однією з центральних ідей християнства є свобода. Вживання поняття «свобода» залежить від багатьох конкретних обставин, тому, на думку Константинопольського Патріарха Варфоломія, це поняття є складним і заплутаним, оскільки в різні часи і в різних культурах люди розуміли поняття «свободи» по-різному. З позиції Вселенського патріархату, свобода – це дар, який досягається великими духовними зусиллями та боротьбою за свободу звільнення від гріха і справедливості, проте така боротьба виходить за межі будь-якого національного чи расового суперництва чи конкуренції. Людство позбавлене свободи і святості, оскільки впало у залежність від гріха, тому людина повинна усвідомлювати та розуміти, що у світі вона не є вільною чинити тільки те, що хоче [3, с.217–220, 231].

Свобода є одним із проявів образу Божого в людській природі [2]. Тобто в православній традиції недоторканність особи та захист її невід'ємної гідності пов'язуються не стільки з правами людини, скільки власне з християнським розумінням богоподібності людини [24].

Досліджуючи позицію православної церкви, можна виокремити такі властивості людської свободи: 1) свобода – це дар Божий; 2) вона, по суті, дана людям завжди; 3) відчуття свободи – означає стати для неї невтомним свідком любові Божої та вивільнити православну віру від будь-яких державних інститутів чи посад і жити, не засуджуючи тих, хто живе інакше; 4) свободу неможливо запрограмувати, оскільки вона розвивається, а тому може бути по-різному представлена сьогодні і завтра; 5) свобода може бути різноманітною: вона буває не тільки блудницею, але і рукою милосердя, не тільки лапою грабіжника, але й рукою допомоги [25]; 6) свобода людини – це велика цінність, оскільки Бог створив нас такими, він вклав свободу в нашу природу; 7) свобода людини є позитивним фактором тільки в тому випадку,

якщо вона приводить нас до добра, а не до зла [26].

Варто звернути увагу на те, що РПЦ і в Декларації, і в Основах вчення розрізняє два прояви свободи:

1) свобода як можливість вибору між добром і злом (свобода вибору);

2) свобода від зла (або свобода в добрі), яка з точки зору християнської традиції досягається життям у Христі та є абсолютною [24].

Смисл свободи вибору, відповідно до православної традиції, полягає в тому, щоб людина сама добровільно, а не вимушено, жила в спілкуванні з Богом [27], оскільки людині не обійтися без допомоги Бога, бо тільки він є джерелом усякого блага. В той же час свобода вибору не є абсолютною і кінцевою цінністю. Здійснюючи цю свободу, людина не повинна спричиняти зло самій собі та оточуючим. У цьому полягає заборона зловживати правом. Наприклад, перші люди (Адам і Єва), відкинувши Бога і спираючись тільки на себе, зловжили свободою вибору, і відповідно людина втратила іншу свободу – свободу жити в добрі, яку вона мала в першопочатковому стані. Цю свободу людині повертає Ісус Христос через тайни хрещення і Пресвятої Євхаристії (Ч.П.1) [2].

Православна церква визнає цінність свободи вибору, проте стверджує, що остання зникає, коли вибір робиться на користь зла, адже зло і свобода є несумісними (Ч.П.2) [2]. Деякі люди, роблячи вибір на користь гріха і вважаючи, що він повинен бути захищений державою, наполягають на суспільному визнанні гріха як однієї із норм поведінки. Проте гріх і зло призводять до втрати свободи, а також до руйнування суспільства й особистості [27]. Цю позицію підтримує і Болгарська православна церква, вважаючи, що свобода особистості – це дар Божий, який є священним і недоторканим, а сенс і цінність людської свободи полягають у виборі добра [28].

Святе Письмо у Новому Завіті стверджує про необхідність власних зусиль людини для звільнення від гріха, оскільки кожен, хто чинить гріх є рабом гріха, а справді вільним є

той, хто йде шляхом праведного життя, шукає спілкування з Богом, котрий є джерелом абсолютної істини. Проте зловживання свободою, ведення неморального способу життя кінець-кінцем руйнує саму свободу вибору (Ч.П.2) [2].

Свобода волі проявляється у визначенні цілей життя і діяльності людини, а також у виборі способів їх реалізації [29, с.177]. Підкорення волі людини якомусь зовнішньому авторитету за допомогою маніпуляції чи насилля розглядається як порушення порядку, який встановлений Богом (Ч.П.1) [2].

Свобода вибору (в т.ч. і свобода від гріха) і свобода волі належать до природного рівня існування людини, в якому вона живе відповідно до законів і потреб своєї індивідуальної природи. Проте з богословської позиції повнота особистої свободи не зводиться до свободи прояву індивідуальних якостей, а знаходить своє вираження в особисто вільному визначенні людиною образу існування своєї індивідуальної природи з її гідністю та досконалістю [29, с.176–179].

На думку Вселенського патріархату, суспільство розглядає свободу дещо обмежено – лише як свободу вибору. Патріарх Варфоломій вважає, що при визначенні поняття свободи з православної позиції необхідно враховувати таке: 1) земні речі, діяння чи можливості, незалежно від широти їх діапазону, все-одно будуть заплямовані гріхопадінням та тлінністю; 2) свободу необхідно направити на подолання людського «гріхопадіння», слабкості людського буття; 3) саме Бог наділив людей здатністю розпізнавати добро і зло; 4) з духовної точки зору, свобода людини завжди є відносною, а абсолютною є тільки свобода Бога, оскільки вона нічим не означена і не обмежена; 5) таємниця свободи полягає в тому, що вона одночасно є джерелом найвищої гідності та найтяжчих страждань людства; 6) вираженням свободи є любов [3, с.220–222].

Свобода не може бути самоціллю, оскільки суспільство змушене буде визнати її крайні прояви, які призводять до саморуйнування людини та занепаду суспільства. Наприклад,

проблема з приниженням релігійних почуттів полягає не в тому, що існує свобода слова чи свобода творчості, а в тому, як ця свобода використовується. Тому церква обережно ставиться до внутрішнього світу людини та її свободи вибору.

Православна церква неодноразово наголошувала на тому, що принцип свободи повинен бути гармонізований з мораллю і вірою. Ця гармонізація має бути відображена в законодавстві, оскільки, на думку церкви, мораль для всіх є одна, під якою розуміється зміст десяти Божих заповідей (Ч.П.1., III.2) [2]. З позиції РПЦ, коли моральні закони, за якими живе людина, вступають у протиріччя з законами юридичними, то це створює дуже небезпечну колізію, тому що особа опиняється в ситуації, так би мовити, подвійної лояльності, коли вона повинна або залишатися вірною своєму моральному почуттю чи своїм релігійним переконанням (що для віруючої людини одне і те ж), або зрадити їх, щоб зберегти слухняність державі [26].

Православна церква наголошує на тому, що суспільство повинно орієнтуватися на обидві свободи, гармонізуючи їх реалізацію в публічній сфері. Вільне становище в добрі та істині є неможливим без свободи вибору. Відповідно й вільний вибір втрачає свою цінність, смисл, якщо звертається до зла (наприклад, якщо такі явища як аборт, самогубство, збочення, розпуста, руйнування сім'ї, культ грубіяництва і насильства будуть виправдовуватися з погляду на викривлене розуміння свободи людини). Не варто на таких явищах позитивно наголошувати і засобам масової інформації. Підкорення волі людини за посередництвом маніпуляції чи насилля якомусь зовнішньому авторитету розглядається православною церквою як порушення порядку, який встановлений Богом (Ч.П.1-2) [2].

Кожна людина, на думку церкви, наділена від Бога гідністю і свободою. Проте використання свободи на зло тягне за собою зменшення власної гідності людини і приниження гідності інших людей. Суспільство повинно створювати такі механізми, які відновлюють

гармонію людської гідності та свободи. У суспільному житті концепція прав людини і моральність можуть та повинні служити цій меті (Ч.ІІІ.1) [2].

Порівняльний аналіз православної позиції та міжнародних стандартів стосовно свободи людини. Проаналізувавши документи РПЦ та співставивши їх з міжнародними актами, можна зробити висновок, що спільним щодо людської свободи є положення про те, що з позиції православної церкви людина може реалізувати свою свободу тільки у відповідності з моральними нормами. Фактично мова тут йде про обмеження свободи моральними нормами. Щодо міжнародно-правових актів, то у ЗДПЛ передбачається можливість обмеження свободи вибору, зокрема, для «задоволення справедливих вимог моралі». У Хартії основних прав Європейського союзу такого обмеження немає [30]. Що ж до ЄКПЛ, то в ній також згадується моральність. Однак аналізуючи прецеденти ЄСПЛ, ми стикаємось з тим, що не можна знайти у внутрішньому праві різних держав єдине європейське поняття «моральності», оскільки норми моралі змінюються залежно від місця і часу, особливо в нашу епоху, яка характеризується суттєвою еволюцією поглядів на це питання (п.140) [31, с.670]. Тобто, ЄСПЛ не намагається створити якусь обов'язкову «моральну» євронорму. Проте РПЦ намагається всім нав'язати розуміння «моральності» саме таке, як вона її розуміє. Тому, звертаючись до загальноюридичного принципу «свобода однієї людини закінчується там, де починається свобода іншої людини», висновуємо, що свобода одного обмежує свободу іншого. Але оскільки всі люди перебувають в єдиному моральному та інформаційному просторі, то свободу людини можуть обмежити тільки ті моральні закони, які визнані нами щодо самих себе.

Не можна погодитися з твердженням, що інститут прав людини принципово орієнтований на легітимне забезпечення тільки однієї свободи – свободи вибору [24]. Адже саме право регулює питання взаємовідносин між

людьми, забезпечує реалізацію прав людини і законодавчо обмежує свободу заподіювати зло, встановлюючи відповідальність (цивільну, адміністративну, кримінальну тощо) за вчинення правопорушення, злочину чи спричинення шкоди іншій особі. І саме в міжнародно-правових актах, особливо в ЄКПЛ, закріплений взаємозв'язок між свободою і відповідальністю.

Розуміючи позицію РПЦ (котра основну увагу приділяє людській особистості, а вже як наслідок – об'єднанням християн) і аналізуючи міжнародно-правові акти та прецеденти ЄСПЛ, можливо варто було б порадити православної соціальній доктрині звернути увагу й на такі моменти щодо свободи людини: по-перше, особиста недоторканність повинна розумітися в контексті «свободи», оскільки вони є одним цілим; по-друге, однією з основних гарантій свободи людини є те, що позбавлення волі повинно бути під незалежним судовим контролем і супроводжуватися відповідальністю влади за свої дії; по-третє, будь-яке позбавлення волі особи повинно здійснюватися не тільки у відповідності з основними процесуальними нормами національного права, але й захищати людину від свавілля влади (тому ЄСПЛ, розглядаючи справи, прагне переконатися, що норми національного права відповідають нормам ЄКПЛ, принципам, які безпосередньо закріплені в Конвенції, і принципам, які випливають з її норм); по-четверте, законні підстави позбавлення волі не можна тлумачити дуже широко, оскільки вони є винятками із фундаментальних гарантій особистої свободи [24; 31, с.185, 190, п.8, 10, 30]; по-п'яте, жодна держава не повинна втручатися в особисте життя людини. Зокрема в ст.18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. визнається обов'язок держави поважати свободу батьків (законних опікунів) забезпечувати релігійне і моральне виховання своїх дітей відповідно до своїх власних переконань.

На відсутність у Основах вчення таких положень щодо захисту індивіда від посягань держави, як політичне переслідування,

політичне вбивство, дискримінація меншин, руйнування демократичних процедур, соціальна несправедливість тощо звертає увагу Співтовариство протестантських церков в Європі [32, с.32].

Багато важливих тем, які намічені в основних документах РПЦ стосовно соціальної доктрини, потребують детальнішої розробки та доопрацювання [24]; тим більше, що низка вищенаведених положень щодо особистої свободи людини не знайшли належного відображення у православній концепції.

Варто зазначити і те, що у міжнародних стандартах проблема свободи людини представлена значно ширше, конкретніше і, так би мовити, сучасніше, аніж у православній церкві.

Таким чином, підсумовуючи, зазначимо:

1. Свобода є однією з основних цінностей людини і невід'ємною від неї, і в класичному розумінні інтерпретується як можливість людини бути у своїх поглядах і вчинках незалежною від інших суб'єктів (тобто як духовна (інтелектуальна) і фізична свобода). З православної позиції свобода людини – це велика цінність, якою обдарував Бог кожен людську істоту, тому людина наділена свободою вже в силу того, що вона є образом Бога на землі.

2. З філософсько-правової позиції свобода людини також розуміється і як свобода вибору, насамперед вибору особистого способу життя, партнера, професії, релігії. У православній же традиції визначення цілей життя та способів їх реалізації опосередковується свободою волі, яка не повинна бути підпорядкована якомусь зовнішньому впливу, оскільки це буде вважатися порушенням порядку, встановленого Богом.

3. Свобода людини юридично виражена через права й обов'язки, які закріплені в державному законі; тому свобода полягає і в можливості реалізувати свої права без будь-яких обмежень, крім тих, які прямо передбачені в законі – фактично це реалізація свободи через права людини. Також це означає, що свобода людини не є абсолютною, а має відповідні межі, врегульовані позитивним правом. Щодо обмеження свободи якимись ін-

шими нормами (моральними, релігійними тощо), то воно залежить вже від волі самої людини. Хоча православна традиція вважає, що принцип свободи повинен бути гармонізований з мораллю і вірою.

4. Завдяки праву кожна людина може реалізувати свою свободу у двох традиційних формах: 1) свобода *від* (негативна свобода) – свобода від посягання на неї з боку держави чи інших суб'єктів; 2) свобода *для* (позитивна свобода) – свобода для вчинення певних дій для самореалізації особи, відповідно до своїх здібностей.

5. Православна традиція виділяє дві форми свободи: 1) свобода від зла (свобода в добрі), яка досягається відповідальним життям у Христі (тобто відповідно до його заповідей), і є абсолютною, оскільки цінність (у т.ч. і свобода), яка дарована Богом, не може бути ніким відібрана; 2) свобода вибору між добром і злом, яку можна втратити, якщо вибір робиться на користь зла, – для того, щоб обмежити зловживання правом і щоб людина не використовувала свою свободу на шкоду собі та оточуючим, оскільки використання свободи на зло тягне за собою зменшення власної гідності людини і приниження гідності інших людей. Православна церква наголошує на тому, що вибір повинен робитися тільки на користь добра, тобто фактично існує вето на вибір зла. З одного боку, ніби людина і має вибір, а з іншого – церква категорично засуджує вибір на користь зла. Різниця між православною позицією і міжнародними стандартами щодо цього полягає також в наступному: з позиції православної церкви свобода від зла означає те, що особа не може робити вибір на користь зла, оскільки, зробивши вибір на користь зла, вона може завдати шкоду собі, іншим людям або суспільству в цілому (тобто йдеться і про «внутрішнє» і про «зовнішнє» зло); у міжнародних же стандартах мовиться тільки про «зовнішнє» (або соціальне) зло, – наприклад, людина вільна від нужди, від голоду, від безпідставного позбавлення волі, від втручання в її особисте життя тощо (тобто це все є зовнішні фактори, які впливають на людину).

6. До основних міжнародних стандартів людської свободи (які варто враховувати і традиційним релігійним течіям), належать такі: 1) свобода людини є недоторканною і належить їй від народження; 2) право на свободу є природним правом людини, яке має гарантувати і забезпечувати держава; 3) існує заборона безпідставного позбавлення свободи людини, тому обмеження її можливе лише на підставі закону і з дотриманням усіх необхідних процедур; 4) кожна людина має всі свободи, закріплені міжнародними актами, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового чи іншого становища; тому існує заборона чинити будь-які дії, спрямовані на знищення свободи людини, а також гарантія держави забезпечити людині ефективний засіб правового захисту її свобод.

7. Спільними рисами православної позиції та теоретичної юриспруденції в інтерпретації свободи людини є: по-перше, поділ свободи за носієм (на індивідуальну і колективну); по-друге, вважається, що свобода передбачає відповідальність (проте у православ'ї це відповідальність перед Богом, а в юриспруденції – правова відповідальність); по-третє, позиція щодо того, що свобода є відносною (проте юриспруденція вважає, що свобода людини обмежується свободою іншої людини або соціальними потребами, оскільки повинні враховуватися інтереси інших людей та суспільства в цілому, а у православ'ї вважається, що абсолютною свободою наділений тільки Бог).

8. Щодо відмінностей між православною позицією щодо свободи людини та міжнародними стандартами з цього питання, то: по-перше, в православній традиції свобода є одним із проявів образу Божого в людській природі, тобто недоторканність особи, захист її невід'ємної гідності пов'язується з християнським розумінням богоподібності людини, а не з її правами; по-друге, з православної позиції свобода – це дар Божий, який даний людям завжди, і відчутти свободу – означає стати людині невтомним свідком любові Божої та

вивільнити православну віру від будь-яких державних інститутів та посад і жити, не застуджуючи тих, хто живе інакше; у міжнародних же стандартах свобода пов'язується в першу чергу з правами людини, з її вільним вибором тих чи інших можливостей для реалізації своїх прав, тобто людина насправді вільною буде тільки тоді, коли вона духовно й фізично незалежна, вільна, зможе в повному обсязі користуватися всіма своїми правами – громадянськими, політичними, економічними, соціальними й культурними.

9. На відміну від міжнародних стандартів, православна церква взагалі не ставить питання про соціальні механізми реалізації та захисту прав людини (наприклад, про гарантії свободи людини або про те, що особиста недоторканність особи повинна розумітися в контексті свободи, оскільки вони є одним цілим).

10. На відміну від православної позиції у міжнародних стандартах проблема свободи людини представлена значно ширше, конкретніше й, можна сказати, сучасніше.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституционные права и свободы человека и гражданина в Российской Федерации : учеб. [для вузов] / под ред. д-ра юрид. наук, проф. О. И. Тиунова. – М. : Норма, 2005. – 608 с.

2. Основы учения Русской Православной Церкви о достоинстве, свободе и правах человека / принято на Архиерейском Соборе Русской Православной Церкви 24–29.06.2008 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mospat.ru>.

3. Варфоломей, патриарх. Приобщение к таинству: православие в третьем тысячелетии / Всевятейший Вселенский Патриарх Варфоломей. – М. : Эксмо, 2008. – 368 с.

4. Конституція Республіки Абхазія від 26.11.1994 р. (ст.12, 13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.duma.gov.ru>.

5. Конституція Греції від 11.06.1975 р. (ст.5, 6) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

6. Конституція Королівства Іспанія : від 27.12.1978 р. (ст.9, 10) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
7. Конституція Республіки Білорусь : від 15.03.1994 р. (ст.2, 25) // Конституції нових держав Європи та Азії / упоряд. С. Головатий. – К., 1996. – 544 с.
8. Конституція Французької Республіки від 04.10.1958 р. (ст.66) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vivovoco.rsl.ru>.
9. Основний закон ФРН від 23.05.1949 р. (ст.104) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
10. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
11. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
12. Конвенція «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» : від 18.12.1979 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
13. Конвенція «Про статус біженців» : від 28.07.1951 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
14. Міжнародний пакт про соціальні, економічні і культурні права : від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
15. Конвенція «Про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження» : від 20.10.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
16. Міжнародна конвенція «Про захист усіх осіб від насильницьких зникнень» : від 20.12.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
17. Закон України «Про захист персональних даних» : від 01.06.2010 р. Ст.7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
18. Кушніренко О. Г. Права і свободи людини та громадянина : навч. посіб. / О. Г. Кушніренко, Т. М. Слінько. – Х. : Факт, 2001.
19. Рабінович П. М. Права людини і громадянина : навч. посіб. / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2003.
20. Г'осепат Ш. До обґрунтування соціальних прав людини // Філософія прав людини / за ред. Ш. Г'осепата та Г. Ломанна ; пер. з нім. О. Юдіна та Л. Доронічевої. – К. : Ніка-Центр, 2008. – С. 140–150.
21. Цивільний кодекс України : наук.-практ. коментар / за заг. ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, Н. Ю. Голубевої. – 2-е вид. перероб. та доп. – К. : Правова єдність, 2009. – 744 с.
22. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 р. (ст.146, 147, 371) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
23. Рабінович С. П. Права людини у природно-правовій думці католицької церкви (за матеріалами соціальної доктрини католицизму) / С. П. Рабінович // Праці Львівськ. лабораторії прав людини і громадянина Науководослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / редкол.: П. М. Рабінович (голов. ред.) та ін. – Серія І. «Дослідження та реферати». – 2004. – Вип. 7. – 198 с.
24. Булеков Ф. Межхристианская дискуссия по вопросу о правах человека / Филарет Булеков, игумен // Церковь и время. Научно-богословский и церковно-общественный журнал. – 2009. – № 3 (48). – С. 35–57.
25. Зелинский В. Свиток свободы / В. Зелинский // Человек. История. Весть / сост. К. Б. Сигов. – К. : Дух і Літера, 2006. – С. 17–33.
26. Митрополит Кирилл: «Не должно быть законов, оскорбляющих и возмущающих нравственное чувство человека». Председатель Отдела внешних церковных связей Московского Патриархата выступил с лекцией перед активистами политической партии «Единая Россия». 18.08.2006 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mospat.ru/archive/32611.htm>.
27. Доклад Митрополита Смоленского и Калининградского Кирилла, Председателя Отдела внешних церковных связей Московс-

кого Патриархата «Об основах учения Русской Православной Церкви о достоинстве, свободе и правах человека» на Архиерейском Соборе Русской Православной Церкви 2008 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mospat.ru>.

28. Заявление Священного Синода Болгарской Православной Церкви по поводу возможного посещения Болгарии Ман Мен Муном, 27.10.2005 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pravoslavie.ru>.

29. Чурсанов С. А. Христианский образ человека: основные линии православного вероучения / С. А. Чурсанов // Церковь и время. Научно-богословский и церковно-общественный журнал. – 2009. – № 4 (49). – С. 165–195.

30. Выступление Председателя Отдела внешних церковных связей Московского Патриархата Митрополита Смоленского и Калининградского Кирилла на панельной дис-

куссии «Права человека и межкультурный диалог» (7-я сессия Совета по правам человека ООН, Женева, 18 марта 2008 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mospat.ru/cepter.php&page=40148>.

31. Де Сальвиа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к Европейской о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. / М. де Сальвиа. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004.

32. Права человека и ответственность. Отклик Сообщества протестантских церквей в Европе (СПЦЕ) – Лойенбергского церковного сообщества – на «Основы церковного учения о достоинстве, свободе и правах человека» Русской Православной Церкви // Церковь и время. Научно-богословский и церковно-общественный журнал. – 2009. – № 3 (48). – С. 23–33.

Цебенко С. Б. Сучасні православні уявлення про свободу людини у світлі міжнародних стандартів (за новітніми документами Російської Православної Церкви) / С. Б. Цебенко // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 785–794 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11ccbrpc.pdf>

Викладені основні міжнародні стандарти права людини на свободу, викладено основні положення православної церкви щодо цього питання та здійснено порівняльний аналіз православної інтерпретації свободи людини з міжнародними актами. Зроблено висновок, що на відміну від православної релігії проблема свободи людини у міжнародних стандартах представлена значно конкретніше та сучасніше.

***

Цебенко С.Б. Современные православные представления о свободе человека в свете международных стандартов (по новейшим документам Русской Православной Церкви)

Изложены основные международные стандарты права человека на свободу, а также основные представления православной церкви по этому вопросу. В статье осуществлен сравнительный анализ православной интерпретации свободы человека с международными актами. Сделан вывод, что в отличие от православной религии проблема свободы человека в международных стандартах представлена значительно конкретнее и современнее.

***

Tsebenko S.B. Modern Orthodox Understanding of Human Freedom in the Light of International Standards (According to the Latest Documents of the Russian Orthodox Church)

The main international standards of human rights on freedom are characterized in the article. The main provisions of the Orthodox Church on this issue are also set out in the article. The article includes a comparative analysis of the Orthodox and international acts interpretation of human freedom. It is concluded that in contrast to the Orthodox religion, the problem of human freedom is provided much more detailed and modern in the international standards.